ADAMEC JIŘÍ
FILOSOFICKÝ SEMINÁŘ
KATEDRA TEORIE

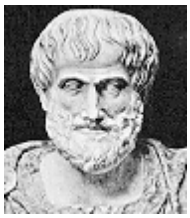

PSYCHOLOGIE EXISTENCE

Jiří Adamec

Brno 2022

PSYCHOLOGIE EXISTENCE

Jiří Adamec

Brno 2022

© Jiří Adamec
Filosofický seminář – katedra teorie
IČ 105-48-629/144

Předkládaný text nemá redakční úpravu a korekturní zpracování. Tímto se omlouváme za případné tiskové nedostatky, které mohly uniknout naší pozornosti.

Emoce následují rozum, aby se vědomí stydělo za naše myšlenky

OBSAH

- Úvod
1. Mírou všech věcí jest člověk, jsoucích, že jsou a nejsoucích, že nejsou
2. Poznej sebe sama
3. Myšlení a bytí je totéž
4. Pečuj o celek
5. Svět je obrazem idejí
6. Duše je otiskem smyslového vnímání
7. Všechno je vzájemně provázáno
8. Existence je touha po návratu k Bohu
9. Jak dál? Velké filosofické systémy nebo niternost osobní výpovědi o tom, co jest?
10. Svět je splývání protikladů
11. Ze subjektivního určení bytí k objektivitě poznání (René Descartés)
12. Zkušenost je nejlepší učitel
13. Zájem o existenci je výsledkem afektu radosti, touhy nebo smutku
14. Existence je ve skutečnosti vzájemné působení nejmenších částeček bytí
15. Existence je prožívání času a prostoru „a priori"
16. Existence je čistý subjekt neboli „Já"
17. Filosofie a psychologie mezi subjektem a objektem
18. Předmět poznání je určen vývojem vědomí
19. Svět je moje představa
20. Věčný návrat téhož, přehodnocení všech hodnot, vůle k moci
21. Existenci lze vykazovat pouze měřením
22. Psychologie existence v přítomnosti
- Závěr
- Doporučená literatura

Pokud by se existence čehokoli dala chápat jako samozřejmost, nebylo by nutné klást otázky a pochybovat. Ale protože existence čehokoli je sama o sobě vždy *ne*-samozřejmá, avšak nutná, není možné se otázkám a pochybnostem vyhnout. Vždy se na tuto nezamozřejmou nutnost existence člověk dívá - zaskočen evidencí jednoho základního tajemství**:** a sice, že nad vzniklými okolnostmi existence nemá kontrolu. Ztrácí ji někdy v plném duševním zdraví, postrádá ji pravidelně jakmile jej zastihne duševní nerovnováha. Tato ztráta k dosahu existence, zpravidla doprovázená i pocitem bezperspektivnosti na sebe pak upozorňuje zejména tím, že je sama o sobě přirozenou součástí našich životů. Přijímat neukončenost existence je jednou ze základních dovedností, která takto nyní přijata coby bezproblémový fakt může mnoha lidem usnadnit chápání její evidence jako přirozené součásti každodenního fungování.

ÚVOD

Bytostným určením člověka je obraz, kterému uvěřil, co by skutečnosti vůbec. V obraze tak pojímá celou přírodu, kosmos i sebe sama. V obraze člověk zůstal vězet na věky, i když se domnívá, že jej zrušil, když do něj vsadil dílo stvořitele v domění, že se tak stává vyvázán z tohoto obrazu a odpovědnosti, a na jeho místo dosadil *„pravdu víry*". Obraz zůstal a pravda se stala ještě více pošetilým podnikem, jestliže se v její podstatě má odehrávat i svoboda, nesmlouvavě připoutaná k údajnému dílu *„slova*". Všechny, *tak zvané víry* člověk předsunul, až se staly pravdou zprostředkovanou. Z bytí člověka se vyvinula pouho-pouhá existence. Víra mu sebrala poslední zbytky sebe sama. Hodnotami obšancoval kdejakou historickou cetku. Současnost odmítá ve smyslu prázdné minulosti. Budoucnost je mu ukradená, protože za ni odpovědnost nenese. Emocemi zážitků si dláždí nejpřítomnější stav bytí. Sám pro sebe už neznamená nic. Jen nástroj institucí, kterým musí platit, aby vůbec mohl žít. Trpělivé nacházení sebe sama střídá hektické vyhovování vnějšku. Člověk se stal bytím marnosti bez budoucnosti.

Z druhé strany v sobě člověk pěstuje naději, že přijde okamžik změny v osvíceném panovníkovi v osvícené společnosti. Opět tímto postojem činí odpovědným vnějšek a nikoli sebe sama. Skutečná existence v individuální odpovědnosti mu znovu uniká.

Člověk není sám sebou, ale stále vyvíjí úsilí po tom, být *„jako"* někdo jiný. Filosofové jsou mu na obtíž, protože říkají pravdu, tento obraz světa činí skutečností samou. Jak si pomoci? Neumdlévat ve vytrvalosti a úsilí sdělovat pravdu. Nekřičet, nebojovat, pouze ji sdělovat a také ji žít. Být nositelem pravdy, tedy nezprostředkovanosti sebe sama a tím i příkladné odpovědnosti ve svobodě je víc, než řinčení zbraní. Přemýšlet v tichosti**!**

Jiří Adamec
Brno - květen 2022

§1. MÍROU VŠECH VĚCÍ JEST ČLOVĚK, JSOUCÍCH, ŽE JSOU A NEJSOUCÍCH, ŽE NEJSOU

Člověk existenci nejen žije, ale stejně tak prožívá. Jako své bytí (svébytnost), se člověk stará o to, aby se mu existence, tedy provozování sebe sama, pokud možno, nevymklo z rukou. Toto *„nevymknout z rukou*" znamená současně, mít v dosahu racionality chápání všeho, s čím se člověk setkává, co do pochopení souvislostí, směru a naplnění. Otázka smyslu je vágní nálepka měnící všechny tvary, barvy, ale i myšlený obsah, který se chce vydávat za nepopiratelnou jistotu sebe sama. Být lidsky mírou všech věcí totiž znamená, být kdykoli jakoukoli podstatou podle způsobu individuálního smyslového vnímání a nálady, která z toho všeho člověku připadá na mysl a jíž se často nelze ubránit, ale jen podlehnout. Proto je míra nad smyslem.

Člověk existuje v nitru sebe sama. Existuje rovněž jako objekt mezi objekty. V tomto rozpoložení hledá své místo. Záblesků porozumění jednoho nebo druhého dosahuje pouze tak, že se v míře uspokojení oddává pokojnému času bez nutnosti hledání východisek, ale trávení volného času v zabezpečení potřeb. Všechno toto klidné bytí se děje pouze dočasně, než přijde vnější impulz nebo vnitřní myšlenka. Stálost proto existuje pouze jako představa, přání nebo touha. Nelze jí však dosáhnout. Stálá je pouze proměna všeho a míra toho, jak ji člověk uchopuje vlastním způsobem zacházení s ní. Nic není člověku tak vlastní, jako je nespokojenost v proměňující se a nestálé existenci. Jistotu stálosti požaduje vědomí, tato evidence všeho, k čemu jest mu dovoleno, se soujmem okolností přistoupit, a vzít to za vlastní z pozice zájmu nebo pocitové nutkavosti. Existence je proto výsledkem jen toho, v jaké míře se na tom, co jest vnímáno jako bytí, podílí vědomí, které všechno poměřuje se vším, a činí tak *věcí* svého zájmu.

§2. POZNEJ SEBE SAMA

Aby se člověk mohl stát existencí o sobě, musel se najít ve vlastní odlišnosti. Než-li se tak skutečně stalo, musel projít dlouhým obdobím nerozlišenosti vlastního bytí s bytím vnějšku. Rozum a emoce si musely vydobít své pozice, aby se pojímání existence mohlo stát objektivním v pocitech, rozumu a povinnostech. Vztah k sobě samému člověk poprvé nabývá prostřednictvím strachu, že bude za to, jak žije, pokárán, že je viděn ve své podstatě *vnitřního Já* a tudíž bude muset s celou svojí intersubjektivitou zacházet v míře odpovědnosti, která se objektivuje nárokem žít podle ustanovení těch, kdo jsou mu nablízku a tvoří jeho okolí. Poznání sebe sama je aktivní existence v odpovědnosti. Otázka: *Jak žít (?)* ovšem zodpovězena není. Otázka*: Co znamená existova*t (?) však doznala již nespočet interpretací. Má o sobě jednodušší tvar. Je to provozování sebe sama v údělu takových činností, které jsou výsledkem životního stylu, tedy volby. První otázka je ovšem o mnoho složitější. Neponouká k jednoznačné odpovědi, protože způsob žití zahrnuje rovněž pohled na hodnoty. Morálka je způsob existence. O té, se lze do nekonečna přít, se sebou samým (svědomí) nebo s kýmkoli v našem okolí. *Poznání sebe sama* proto nemůže zahrnovat výsledek, který by platil jednou pro vždycky. Je to požadavek, k němuž je vhodné přistupovat v náležité míře porovnání. Individuální morálka selhává, jakmile se domnívá, že pochopila neměnná pravidla chování a přístupy jednoho k druhému. Naopak, poznání sebe sama se objektivuje teprve tehdy, až si do svého obsahu zahrne ochotu sebereflexe. Nikoli pro změnu, která chce pokaždé rušit všechno, co je podstatné pro lidskost, ale naopak, kdykoli je možné tuto lidskost posunout zase o něco výš, například klidným sdílením. Poznání sebe sama se odvíjí od míry tolerance, snižující pocit vlastní vyjímečnosti.

§3. MYŠLENÍ A BYTÍ JE TOTÉŽ

Aby se člověk vymanil přírodě učinil se kritériem obecné platnosti. Touto subjektivizací posunul sebe sama k okrsku jsoucna. Na první paragraf odpovídá *Protagorás*, druhý zdůvodňuje *Sokratés* a snad i nápis na vstupní bráně v *Delfách*, třetí je výsledkem myšlenkového úsilí elejského *Parmenida*. Všechny tři spojuje touha nalézt jistotu bytí a tím i jistotu existence v naplňování toho, co již bylo řečeno. Bytí je rozpoznáno ve smyslu pouhého *jest*, tedy vyskytující se entity bez dalšího určení. Existence odpovídá na to, jak se toto bytí, toto, co pouze *jest*, dále *projevuje ve způsobech*, jimiž se pak odlišuje od ostatních jsoucen (lidí, stromů, zvířat nebo vyráběných věcí). Bytí a existence se tedy stávají postupně chápanou strukturou světa. Strukturou, která padá v jednotu, pakliže se jí účastní toto vnímající vědomí a určí všemu, *co jest, a jak býti má*.

Pouhá evidence těchto struktur světa a sebe sama člověku však není dost. Vybaven sebereflexí, která dokonce pochybuje o dosažených výsledcích poznání, jitří emoce: nespokojenosti, potřeb ověřování, přesvědčování a disputací, později dialogu. Rodí se proto zájem o chápání obsahu slov, pojmů, vět, uchovávání záznamů poznání v knihách, hledání stále hodnověrnějších jistotot důkazů, tedy z pouhé evidence bytí a existence se přechází k vědeckému pojetí zahrnujícího rovněž matematickou exaktnost. Problém „vysvětlit" bytí a existenci se vtěluje do školského podání a přizpůsobuje se laické veřejnosti vedle rozvíjejících interpretací pro ty, kdož se mohou zvát odborníky. Přesto se bytí a existence nestávají sourodými. Člověk přes všechno rozvíjení vlastní vědeckosti poznání nežije lépe, ani v každodennosti, ani v morálních významech a vědecké poznatky mnohdy používá jako nástroj manipulace. Myšlení a bytí jsou totéž: *myšlení = způsob existování!*

§4. PEČUJ O CELEK

Když přišel *Periandros* s tímto požadavkem, myšlení o člověku skýtalo jen *Homérem* viděný svět. Byl to svět v němž bohové, člověk, ale i příroda (zde už také kosmos) představovali jednotu. Mytologie starých Řeků se neobávala konfrontační psychologie mezi nebem a zemí. Filosofie byla projevena příběhem s pevnou strukturou, o které se příliš nediskutovalo. Předmětem dialogu byl příběh sám a ve své vlastní podstatě. Tudíž celek byl již hotov. Bylo jen a jen na člověku, jak jej bude číst a jak s ním bude dál zacházet.

Jenže tím celá věc zdaleka nekončí. *Co znamená ve skutečnosti pečovat a co má býti oním celkem?* Pro péči je nutné se rozhodnout, a to tím způsobem, že je něco přijato k držbě, výběrem a učiněno či shledáno přednostním zájmem. Takto vyjmuto ze své vlastní bytnosti jest to, co se stalo výhradním zájmem poznání izolováno, aby se posléze stalo nově poznanou okolností. Kdo, nebo co, jí zde představoval? Předně to bylo jsoucno a s ním i člověk. *Pečovat o celek* totiž tady vyzývá k osobní účasti *na procesu poznání a procesu chápání*. Pečovat o celek znamená chápat, že poznání je o začleňování do kontextu. Tímto kontextem není nic jiného než-li příroda sama a touto péčí není nikdo jiný než-li ten, kdo jest jejím provozovatelem, tedy člověk sám. Takto *Periandros* ve skutečnosti vyzývá k tomu, aby péčí o celek člověk pečoval o sebe sama.

Péče je psychologický pojem neboli, uplatňovaný zájem vůle. Přichází na pořad dne z povinnosti nebo z nadšení. Jako povinnost je *péče* vajádřením odpovědnosti. Jako nadšení, je *péče* tím, co vyhovuje zájmu nebo otázce. V obou případech se *péče* stává součástí způsobu existence. Člověk pečuje o své zdraví, o své děti, o svého partnera. Péče je tedy vyjádřením existence v průběhu událostí, anebo jen zájmu o poznání.

§5. SVĚT JE ODRAZEM IDEJÍ

Všechno předchozí vnímání bytí a existence se v *Platónovi* slévá v nový systém poznání. Tento svět existuje o sobě, jako kopie jinak *dokonalého světa idejí*, jehož je tento svět pouhým odleskem. Svět je prožíván jako subjektivní určení o sobě. Smyslové vnímání se marně domáhá pochopení bytí. Pouze rozum může nalézat za hranicemi smyslově daných věcí pravou existenci, jíž je ta bezprostřední, smyslová jen marným domáháním se alespoň nějaké skutečnosti. Předmětný svět uniká ve stále ubíhajících proměnách. Proto nemůže být skutečný. Naopak to, co si svoji existenci v nepopěrné a trvalé kvalitě uchovává je *pojem*, který si o věcech a jejich proměnnosti rozum utváří. Ať jsou předmětné, smyslové reality jakkoli proměňovány tak, jako tak, po zániku nebo změně zůstává obsah pojmu, jímž jsou určovány stálý. Změna pohybu nemění pohyb sám, změna barvy nic neříká o tom, že například zeleň neexistuje. Trvalost věcí v pojmech, kterými si rozum přenáší i po jejich zániku jejich obsah dokazuje, podle *Platóna*, že *pojmy*, coby nositelé *idejí* zastupují tuto trvalost a zejména dokonalost věcí, jejichž pozemská existence jest pouhou nápodobou. Tímto určením se člověk s existencí setkává v její nedokonalosti. Aby ji byl schopen uznat, alespoň ve své možnosti, musí z vlastního, zárodečného obsahu, *rozvzpomínáním* přistupovat k vnímání věcí a tím přiznat existenci pouhou nápodobu, jíž rozum člověka zde poskytuje předpoklad *být v představě* alespoň možnou. Usilování o takový druh propojení sebe sama s *pravou skutečností* člověka vede zpět v jeho duši, právě k znovunavázání kontaktu se *světem idejí*. Tato vrozená potřeba je základem neutuchající vůle po poznání, které je výsledkem usilování, motivací pro život sám. Myšlení o tom, co jest pravou existencí, v tomto případě tedy jsoucnem o sobě, činí život praktickým.

§6. DUŠE JE OTISKEM SMYSLOVÉHO VNÍMÁNÍ

Aristotelovo chápání existence, podobně jako u Platóna vyjadřuje psychologii a filosofii ve všezahrnujícím podání. Tím chce být tedy na mysli, že oba autoři se pokouší o takový výklad, který má představovat něco jako *„teorii všeho*". Člověk jest ve své podstatě tím, co je schopná pojmout jeho duše a rozum učinit vlastním předmětem poznání. Aristotelés však existenci považuje za ryze materiální povahu. Člověk proto může prožívat pouze realitu, která je pro něj dostupná smyslově nebo v představě, ale vždy je to smyslově daná skutečnost. Konečně byl Aristotelés ještě dávno před *Johnem Lockem* autorem známé teze, že: *Veškeré poznání, pochází ze smyslového vnímání, které se rozum snaží uspořádat v logický celek*. Všechno existování a všechna existence, tedy způsob každodenního života v úhrnu toho všeho v jaké realitě kulis se to všechno děje, by nebylo pro člověka možné, pokud by současně neměl možnost logicky propracovaného odhalování souvislostí. Kognitivní psychologie odtud rozpoznávaná jako nutný úsek cesty, kterou bude zapotřebí procházet, představuje v dějinách lidského myšlení o existenci zásadní zlom. Spočívá v tom, že se poznání existence dělí na čtyři oblasti, tedy: ***1.*** *smyslové vnímání,* ***2.*** *představování,* ***3.*** *myšlení a* ***4.*** *emotivitu*. Teprve soujem všech čtyř etáží představuje to, co lze nazval společným jménem, zkušenost. Tudíž, existence je výsledkem zkušenosti, kterou si člověk uvědomuje jako svůj vlastní svět, neboť i Aristotelés už věděl, že není názorově a chápáním možné dosáhnout u jednoho subjektu kritéria obecné platnosti. Vedle toho, existenci lze *modelovat* jako obraz s nepřeberným množstvím logického vyplývání. Odtud člověku vychází možnost existenci pojímat rovněž experimentálně. Vytvářet laboratorní nebo hypotetické podmínky pro její zkoumání, ověřování nebo aplikační důkazy.

§7. VŠECHNO JE VZÁJEMNĚ PROVÁZÁNO

Filosofie je nekonečným proudem myšlenkových pokusů, jak zachytit existenci v její pravdě. Psychologie je nekonečným proudem sebereflexí, jak se s nekonečnými pokusy filosofických náhledů na existenci vyrovnávat. Člověk tedy žije v proudu událostí, jakými je přemýšlení o existenci společně s prožíváním toho, k jakým závěrům se takto, aktuálně, dopracoval. Jelikož se všechno odehrává ve vzájemném propojení, vyvstává otázka, čeho je člověk v této trvalé souvislosti součástí? Myšlenka, že by mohl být součástí všeho není zcela nová *(viz §1.)* a u stoiků tady ožívá v novém podání. Neboť, být součástí všeho, zde představuje rovněž zapojení do celého řádu bytí. Jednak tím, že člověk všemu podléhá tak, jak je běh událostí určen *světovou duší (pneuma)*, stejně jako všechno co vnímá, musí nejdříve jeho duše v *kataleptickém* zpracování uznat za hodna poznání a začlenění do dříve nabyté zkušenosti. Existence je tak proudem událostí, na jejichž průběh člověk nahlíží ze svého vnějšího postavení, stejně jako je její součástí v nutnosti podrobovat se všemu, co tato existence představuje ve svých záměrech. Odtud se stoikům otevírá prostor k jejich významnému tématu, jakým je etika. Vyplývá z ní zejména problém následnosti činů. Odpovědnost za způsoby rozhodování. Ale, stejně tak pořeba uvažovat o vnitřní, subjektivně uchopované existenci na úrovni vlastního svědomí. *Ctnost stačí k blahu, neřest se trestá neklidem a afekty ztrátou vnitřní svobody*. V tomto podání je zachycen *psychologický obrat*. Lidská existence je jiná než-li je existence vnějšího světa. Najednou jsou zde existence dvě. Vnější a vnitřní. Zdánlivě se již v dřívějších časech tyto dvě existence staly paralelním světem. Nikoliv! Teprve u stoiků, se existence přírody ustavila jako svébytnost, stejně jako svědomí člověka. *Existovat totiž znamená žít v souladu!*

§8. EXISTENCE JE TOUHA PO NÁVRATU K BOHU

V neutuchajícím zájmu po poznání sebe sama, člověk zvýšil úsilí po poznání boha. *Neoplatonismus* prvních tří století našeho letopočtu, již v době pozvolna se otevírajícího křesťanství, tuto touhu dělá hlavním zájmem. Vedle díla *stvoření* je v neoplatonismu dílo *upadání*. Křesťanství volá po návratu k bohu cestou odříkání, modliteb a víry. Neoplatonismus stejný zájem popisuje jako chápání procesu v němž nejdůležitější roli hraje *světlo božského rozumu, vzdalujícího se od svého jedinečného základu* a postupně se zhmotňujícího v tento smyslově vnímatelný svět. Jeho původně spirituální obsah se přetváří v obsah konkrétních věcí, který je sám o sobě bez jakékoli potřeby, jen výrazem své vlastní malosti. Co je tu ovšem zásadním problémem, tak existence ve své trojí podobě, která bude ještě ve vlastním křesťanství upřesňována: v neoplatonismu je to tedy *bůh, svět a člověk* v křesťanství potom *bůh, člověk a spasení* (existence přírody se stává jen nutnou kulisou pro zvědomování velikosti boha aktem stvoření).

Z pohledu psychologie s v těchto náhledech na existenci člověk ocitá na nové půdě poznání. Je toliko vedlejší, zda smyslové vnímání nebo rozum odpovídajícím způsobem zachytávají jsoucno ve své pravosti. Intuitivní víra v křesťaského Boha *stvořitele*, nebo neoplatónského Boha jako jednoty všeho *(hén)* má být dostatečnou odpovědí na obhajobu této existence v řádu událostí, jednou jako existence, která je výsledkem vzdálenosti od svého prazákladu, podruhé jako existnce usilující o uznání etického kodexu. V neoplatonismu existence přebývá totiž paradoxně v bytí samém, v křesťanství existence přebývá ve slově a v písmu. V neoplatonismu dále existence nic netvytváří, v křesťanství existence slova a písma člověka vede. Ovšem svět je stále člověku vzdálen, co by existence zprostředkovávající bytí.

§9. JAK DÁL? VELKÉ FILOSOFICKÉ SYSTÉMY NEBO NITERNOST OSOBNÍ VÝPOVĚDI O TOM, CO JE EXISTENCE?

První staletí našeho letopočtu přináší tak rozporuplné názory na existenci, až to člověka nutí vytvářet protichůdná opatření. Aby se v celém obsahu názorové tříště zorientoval, svoji pochybnost o existenci uplatňuje v názorech ezoteriky, alchymie, theosofie, spiritualismu a čarodějnictví, později astrologie nebo všelijakých kacířských hnutí a okultních věd. Materialismus je stíhán upalováním a filosofické zpochybnění boha, víry, církve *či jiné svátosti* obdobnými způsoby. Přesto se materie, co by existenční modus do toho všeho vkrádá například sakrální architekturou, užitým uměním, popřípadě rozvojem aristotelské logiky či recepcí římského práva do práva středověkého, a tak dále.

Čím více se svět takto začínal stávat nepřehledným množstvím filosoficky protichůdných názorů a teologických nauk, o to více se ukazovalo, jak značnou roli bude hrát odpovědnost jedince za vytrvalost v hodnotách, postojích a osobních přístupech, zejm. člověka k člověku. Vznikaly proto dva okruhy nauk, zajišťujících vyvažující vztah k existenci: *teologicko filosofický* a *osobně lidský*. V tom prvním došli nejdále zejm. *Anselm z Canterbury* a *Tomáš Akvinský*, a v tom druhém *Böethius* a *Augustinus Aurelius*.

Do celého labyrintu nových názorů o existenci přikládají nemalý díl své interpretace rovněž *arabští myslitelé*. Promíchávají karty evropského myšlení všelijak kroucenými vztahy *Platóna* a *Aristotela* v souvislosti s *Islámem* a také s právními systémy *halachá* a *šaríja*, *mu'tazilou*, *sa'djou* a ostaními směry. Začíná se tak uvolňovat proces filosofické internacionalizace. Otázka pro člověka a jeho chápání existence, proto zní jednoznačně: *Který pohled na existeci je ten správný?*

§10. SVĚT JE SPLÝVÁNÍ PROTIKLADŮ

Člověk svým způsobem myšlení usiluje vždy o poznání v bezproblémové jednotě. Je to jeho idealismus, který vychází z toho, kým jest: bytostí nadanou představivostí, vytěsňující nepřekonatelné překážky a přijímající jen to, co nese schůdnost existence. Vyšší cíle si staví sice rovněž, ale nemá k nim takový vztah jako k úkolům, o kterých ví, že je zvládne. Tento proces je vázán na libido, uspokojování potřeb. Přesto ještě mnoho zbývá pro to, aby se naučil existenci vnímat v její pravé podobě. Například potřeby neuspokojovat, ale vyhovovat jim na základě nutnosti, konat co, co jest zapotřebí pro plný seberozvoj a to v souladu s požadavky existence a nikoli tedy jen se svými potřebami a jejich uspokojováním. *Mikuláš Kusánský* v patnáctém století prohlásil existenci za nekonečnou řadu *splývajících protikladů*. Existence je tedy jen toto protikladné hemžení. Tím ale rovněž podotkl, že nic stvořeného není samozřejmé a *deisticky* se vlastně musí *„rvát"* o svůj úděl, o své místo na slunci. Člověk je sice tvorem božím, ovšem je stejně tak protikladem jiným živočichům, arci jakož i sobě samému. Toto podání nebylo v učených kuolárech přijímáno pozitivně. Člověk se nad cokoli totiž dál povznáší svým rozumem, čímž může dosahovat i jiného přístupu k bohu, než-li je ten, který hlásá *Písmo svaté*. A tak splývání protikladů má ukázat na nový fakt. Existence je sama o sobě jiná, než-li jsou její obrazy podávané v *Bibli*. Člověk si svým protikladným způsobem života, může cokoli vysvětlovat vždy tak, jak to vidí jeho rozum. Lidské racionalitě je v tomto ohledu navracena její autonomie. Co víc mohlo potěšit v budoucnosti například *Martina Luthera*, který jen o pár desítek let později podtrhuje zájem *nastolit víru citu a srdce* a možnost vyložit si i existenci boha zcela podle osobního způsobu vidění. *Existenci strachu střídá existence svobody*.

§11. ZE SUBJEKTIVNÍHO URČENÍ BYTÍ K OBJEKTIVITĚ POZNÁNÍ (RENÉ DESCARTÉS)

Velkým návratem k *péči o duši*, který učinil francouzský filosof *René Descartés* a který trvá dodnes, se existence začala vykládat zcela z podstaty lidského myšlení. Nastal čas, jednou pro vždycky skoncovat s domněnkami a dát zkoumání lidské duše důstojnější pozici. To, co bylo dříve jen tušením, a sice, že psychika je nějakým odrazem smyslově vnímatelného těla, tento myslitel začal prokazovat bez sebemenších zábran. Jeho teorie vidění, kterou si však nedovoloval vydat za svého života, nese již jasné stopy toho, co se jiní jen sotva odvažovali myslet, třeba i v soukromí: *všechno, co člověk vidí, je vásledkem dopadu světla na sítnici, která obraz viděného přenáší nervy do mozku, kde se celý obraz zpracuje a vědomí jej zachytí tak, jak zvládá jeho jednotlivé části rozlišit*. Není tu tedy žádný jiný činitel, který by člověku zprostředkovával vnímání existence, než-li je rozum sám. Slavná věta: *Cogito ergo sum (Myslím, tedy jsem)* celou takto popisovanou situaci, kolem vnímání existence jen dovozuje. Dále: *De omnibus dubitandum est – O všem je nutné pochybovat*. Nelze však pochybovat o tom, že pochybujícím jsem já sám. Tudíž, pokud myslím a mám nevývratnou jistotu, že myšlení se odehrává ve mně, potom tato *jistota, že jsem*, je nepochybná a nepochybnější dokonce, než sama existence boha. Není se co divit, že *Descartés* pobýval převážně v Holandsku a ke stáru se přestěhoval do Švédska, kde také skonal. To, co *Descartés* pro moderní psychologii existence udělal, spočívá především v tom, že subjekt učinil kritériem poznání a racionalistickou metodu *(data smyslového vnímání teprve rozum sám činí předmětem poznání)* protipólem jednostranného empirismu *(smysly ověřované sebou samýmy, mají být čistou zkušeností)*.

§12. ZKUŠENOST JE NEJLEPŠÍ UČITEL

Původní myšlenka, že existence je splývání protikladů se v době novověku začíná opět naplňovat. Racionalismus a empirismus stojíc proti sobě nedokázali ani jeden toho druhého přesvědčit, že jeden nebo druhý může představovat absolutní pohled na svět. Naopak, racionalismus je přistižen, jak myšlení, aby bylo autentické, musí své závěry opírat o praktický život v každodennosti a naopak empirismus zase ze všech smyslových dat vyvozoval závěry, byť ověřitelné zkušeností samou, tak klasifikovatelné v racionálním a tedy zejména logicky utříděném podání. Toto známé *Experientia est optima rerum magistri* v podání *Francise Bacona* sice směřuje k empirismu, ale nikoli k jednostrannému. Za zkušenost může být považováno stejně tak myšlení o zkušenosti, které si je této zkušenosti vědomo. Proto se zkušenost stává předmětem nejen toho, jak člověk o existenci přemýšlí, ale stejně tak to, co k této existenci, vzhledem ke zkušenosti s ní, pociťuje. Cit ve vztahu ke zkušenosti, kterou člověk má z existence ve světě *(viz, Martin Heidegger, „Bytí a čas")* je napájen subjektivním rozpoložením, které o ní takový subjekt má. Může to být strach, nejistota nebo naopak radost či nadšení a cokoli dalšího. Skutečná psychologie existence, začíná právě zde. Zkoumáním, které si z evidence o existenci člověk odnáší a dál projektuje jako svůj vlastní svět. Je tady předznamenáno to, co později rozvinul *Immanuel Kant: Poznání není odrážení skutečnosti, ale její vytváření*. Nekonečné poklady poznání se nyní zveličují novým úhlem pohledu. Je to myšlenka, že ke světu je zapotřebí přistupovat na základě stanovení výchozí hypotézy a experimentu. Tak zvané *idoly* sice poznání existence ztěžují všelijakými předsudky, ale těch je možné se zbavit, jestliže je bádání použito takovým způsobem, kdy**:** *se existence ukazuje jako soubor reálných věcí*.

§13. ZÁJEM O EXISTENCI JE VÝSLEDKEM AFEKTU RADOSTI, TOUHY NEBO SMUTKU

Přelom sedmnáctého a osmnáctého století, v tomto případě dílem *Benedicta de Spinozy*, je prokládán myšlenkami, ve kterých zaznívá dávný ohlast Aristotela, a sice, že: *lidé začali filosofovat na základě údivu, který jim příroda svým obsahem poskytuje*. Pak v propracovanější podobě, se o tomto přístupu, ke vnímání existence dozvídáme o nemalý počet staletí dál. Co vlastně znamená: *údiv*. Překvapení z náhlosti počitků a smyslového vnímání, která zahrnuje nejčastěji příjemný pocit odhaleného chápání souvislostí. V opačném duchu by to byl strach z působícícho, avšak rozumu a vědomí nedostupného dění, které by člověk považoval pro sebe za ohrožující. I takto na něj samozřejmě občas příroda a její jevy působí. Potom je to ona zmíněná touha. Jak ta se do tohoto postoje dostává? Předně tím, že její obsah má člověk v sobě již apriori uložen. Touha, zájem poznávat je pocitový výraz pro potřebu uspokojení z příjmu informací. Všechny tyto psychické oddíly, představují pro člověka důležité kategorie pro zvládání orientace v širokém poli existenčních událostí. Poznávání existence je tedy člověku dostupné vskutku z těchto několika zdrojů: okolního světa, smyslového vnímání, rozumu a afektů, čili pocitových postojů, které si z toho všeho odvádí nebo skrze které k poznání existence přistupuje. Jde o čistě racionalisticky vypracovanou teorii poznání. Pro budoucí vývoj, směřující například k psychoanalýse to znamená, založení tématu, které bylo následně odhaleno: existence je tu vlastním zdrojem pohybu našich vnitřních pochodů. Člověk a jeho psychika tedy představují soubor těchto procesů, mezi nmiž volí vždy takové kombinace, které mu dovolují orientovat se v jinak složitém světě jednotlivých jevů, které na něj působí. *Uvědomovat si afekty = existovat rozumně!*

§14. EXISTENCE JE VE SKUTEČNOSTI VZÁJEMNÉ PŮSOBENÍ NEJMENŠÍCH ČÁSTEČEK BYTÍ

Nebyli to vždy jen *Démokritos* nebo *Titus Lucretius Carus*, kteří nám odhalují svět v jeho atomárních veličinách. Přicházeli další, jako například: *Giordano Bruno, Leibniz* nebo *Herbart*. *Atomy*, *monády*, *reály* a tak podobně, představovaly základní stavební kameny existence, niternost materiálního, ale i dynamického obsahu bytí. Existence odtud přestává být pouze pohybujícím se jsoucnem, ale je stejně tak jsoucnem vyvíjejícím se. Příroda si začíná definitivně dostačovat sama se sebou a vnější zprostředkovatel bytí, Bůh, již nepředstavuje nejdůležitější entitu světa. Tou se naopak stává názor člověka na svět, názor na existenci a existování z podstaty vnitřních sil, které příroda a člověk sám obsahují ve své přirozené a nikoli stvořené podobě. Ještě doznívající středověké teze, jako že existence je: ***1.*** *příroda nestvořená, ale tvořící,* ***2.*** *příroda stvořená, ale netvořící,* ***3.*** *příroda stvořená a tvořící a* ***4.*** *příroda nestvořená a netvořící* měly možnost obstát v metafysickém výkladu bytí přírody současně s jejím teologickým popisem. Jakmile ovšem došlo k tomu, že se člověk podíval mikroskopem do nitra pulsujícího organismu rostliny, nebo živočicha, rázem všechny tyto názory zůstaly už jen minulostí. Stejně tak na člověka začalo být pohlíženo jiným způsobem. Jeho existence se stala souborem niterných pohnutek, individualizovaných zcela podle osobitého nastavení a zachytitelných jen s největší námahou dlouhodobého pozorování na úrovni: *vnímání, představování, afektivity, myšlení, usuzování, motivace, vůle* a *chování*. Pozvolna se rodila <u>*psychologie osobnosti*</u> hledající klíč k otevření jejího vnitřního bytí, které začalo býti shledáváno novým vesmírem, odkrývajícím odtud tajemství psychického draví, ale i duševních nemocí.

§15. EXISTENCE JE PROŽÍVÁNÍ ČASU A PROSTORU „A PRIORI"

Po nutných společenských převratech ve francouzské kultuře a politice přelomu osmnáctého a devatenáctého století přichází na scénu dějin *Immanuel Kant*. Aby se něco změnilo od základu, bylo proto zapotřebí takového úhlu pohledu, který bude srovnatelný s kopernikánským obratem. K tomu mohlo dojít zejména po tom, co se za základní určení procesu poznání ustanovilo, že jsou to *čas a prostor*, které musí být myšleny vždy dopředu, ať je myšlena existence čehokoli. Vše se děje místně a v daném čase. Kromě toho, už při jiné souvislosti zde padlo, že poznání není pouhé odrážení skutečnosti, ale její vytváření. *Z pohledu kognitivní psychologie* to znamená, že proces poznání je sestaven z takových vnímaných forem, které jsou doprovázeny asociacemi, zapříčiňujícími zavádění jinak vnímané reality do čistě osobních souvislostí. Způsob, jak dál s těmito odklony, které jsou jen našimi obrazy skutečnosti a nikoliv skutečností samou zacházet, zejména po stránce vznikajících emocí, nebyl doposud uspokojivě vysvětlen. Že se však taková mnohobarevná emoční tříšť v člověku hromadí a všelijak přeskupuje, nelze popřít. Umožňuje několik přístupů k existenci**:** *instinktivní, intuitivní, racionální, morální a estetický*. *Instinktivní* vyhovuje fysiologickým pochodům, *intuitivní* zvědomuje souvislosti v tušeném prostoru nastávajích okolností, *racionální* se pokouší existenci si nějak popsat a vysvětlit, *morální* se zabývá existencí jako systémem hodnot a *estetický* zastupuje krásu nebo jinou kategorii hodnocení na úrovni přijímaného nebo odmítaného (kritizovaného) vkusu. Opět se tady existence způsobem vnímání a myšlení strukturuje na nové položky. Tím se však strukturuje rovněž člověk sám. Existence je způsob, jak si člověk vysvětluje realitu, kterou žije, a jak se v ní umí i prakticky orientovat.

§16. EXISTENCE JE ČISTÝ SUBJEKT NEBOLI „JÁ"

Bylo jen otázkou času, než příjde někdo s vyhraněným subjektivismem. *Johann Gottlieb Fichte* na místo apriorních kategorií času a prostoru Immanuela Kanta preferuje právě lidské *Já* za kritérium existence. *Já se klade prostřednictvím Ne-Já*. Tímto *Ne-Já* je myšlena vnější realita. Člověk jako subjekt o sobě může tuto vnější existenci nazírat pouze proto, že svým vnímajícím vědomím eviduje takový rozdíl a všechno, co je vně něj srovnává se sebou samým, čili se *sebevědomím*. Tímto podáním se pro psychologii existence otevírá nový prostor. Podobně jako u *René Descarta* je to subjekt, ale již nikoli jako *ego*, ale *Já*, které je čistě lidským jsoucnem, neboli jsoucnem se svojí vlastní, vnitřní existencí. Ta zahrnuje vedle vnímání rovněž prožitek existence. Jako takový je tento prožitek vlastním děním vnitřního pohybu člověka, reagujícím na podněty. *Ego* v Descartově podání představovalo pouze vztak k sobě samému, coby vnímající entitě, která jen reaguje a prostým způsobem odráží to, co je dané za sebe sama, aniž by zde emoce hrály jakoukoli úlohu. Kdežto u *J. G. Fichta*, je toto vnímající *Já* současně *Já prožívajícím*. Konečně od dob *Fichta* zaznívá rovněž častěji například v literatuře *(Goethe, Schiller)* myšlenka vydělenosti a také osamocení člověka ve světě, právě na základě jeho uzavřenosti v emoční existenci. Literatura tohoto druhu poukazuje na palčivě mučivou potřebu nějak se rozhodovat a žít existenci právě jako bytí v otázce. Přichází vskutku psychologie odpovědnosti, individuality, osobnosti jako takové, a rodí se psychologie jedinečného bytí každého člověka. Člověk a příroda se tímto určením *Já* a *Ne-já* rozestoupili. Ovšem ne na dlouho. Přicházeli další myslitelé (viz níže), kteří mnohé z toho, co se zde racionalisovalo, opět idealisovali, a někteří dokonce popírali v prospěch daleko naivnějších postojů prázdné ezoteriky.

§17. FILOSOFIE A PSYCHOLOGIE MEZI SUBJEKTEM A OBJEKTEM

Co je vlastně předmětem filosofie a co je předmětem psychologie? *Filosofie ze své podstaty zpochybňuje danou existenci otázkami, které to, co se chce jevit samozřejmým, dělá nesamozřejmým a převrací v opak. Psychologie zkoumá psychické procesy vzhledem ke svému nositeli a ukazuje na možné příčiny chování, prožívání a myšlení vzhledem k sebevědomí nebo instinktům, podle toho, kdo nebo co, je předmětem jejího zájmu.* Tušení tohoto obsahu podává ve své práci *F. W. J. Schelling*. Subjektivní a objektivní existence jsou jedno a totéž. Subjekt vychází z objektu, objekt vychází ze subjektu. Je to první pokus, učinit tuto identitu *(S+O)* kritériem obecné platnosti. Aplikováno na přírodu, jsou zde ještě vcelku únosné části. Ovšem aplikováno na člověka, potom taková *„objektivita*" značně selhává. Zájmem člověka je - tak, jako tak, osamostatňovat se, a v celé té nezpochybnitelné existenci obstát vždy jen sám za sebe. Proto je tato *identita subjektu a objektu* už dopředu odsouzená k nezdaru. I když do své filosofie *Schelling* zahrnuje *systém transcendentálního idealismu*, kterým má být zdůvodněno, že příroda překračuje sebe samu stupňovitým vývojem, přeci jen se tento moment odvíjejících událostí člověka nedotýká stejným způsobem. Člověk existuje nikoli na základě překonávání sebe sama, ale prvotním jeho zájmem, ba potřebou jest adaptace na dané nebo nově přicházející podmínky bytí. V tomto ohledu Schelling sice chyboval, ale co se jeho filosofie přírody týče, tam doznává vcelku správných interpretací základních dějů a jejich zákonitostí. Konečně, tak jak podobný problém vidí přicházející psychologičtí experimentátoři: *Pavlov, Wundt, Lips,* prohlubuje se i rozdíl v celkové interpretaci přírodních zákonů a jejich možné aplikaci na popis psychických pochodů člověka.

§18. PŘEDMĚT POZNÁNÍ JE URČEN VÝVOJEM VĚDOMÍ

Vcelku zásadního zlomu v pohledu na psychologii existence doznává učení, které předesílá *G. W. F. Hegel*. Na přelomu osmnáctého a devatenáctého století se atmosféra školské filosofie opírá o *Descarta*, *Kanta* a později i *Hegela*, tedy o *„ego, apriori a ducha*". V *ego sum* člověk nahlíží své nitro, v *a priori* projekce myšlenkami a v *duchu* svoji vlastní minulost. Pro psychologii existence to znamená, že v *egu* se člověk vyděluje obecně danému bytí směrem k sobě samému neboli *do subjektu*, v *a priori* může svobodně vytvářet svět podle vlastních záměrů, a v *duchu* je zapotřebí respektovat, že je rezultátem (výsledkem) svých dějin. Převedeno na rovinu psychologie se potom jedná o vývoj směrem k *Já*, dalším stupněm je *učení a projekce*, a třetím stupněm je *odpovědnost v systému hodnot*. Takto nahlížená existence byla *Hegelem* poprvé popsána v jeho knize: *Fenomenologie ducha* (1807). Myšlení je samo o sobě procesem, který zahrnuje: *fysiologii, psychologii a pohyb*. Oním pohybem je pohyb myšlenky. Sám o sobě je tento pohyb jen podnětem k dalšímu uvědomování si souvislostí. Teprve jejich evidencí, tj. evidencí pohybu myšlenek, může být zachytáván předmět poznání. Jako takový je výsledkem vývoje vědomí. Tím je určeno teprve to, co se má stát předmětem zájmu. Jinými slovy, *předmět poznání je určen vývojem vědomí*. Završení celé této schematiky u Hegela znamená, rozdělení na existenci v jejích třech fázích: *logika, příroda a duch*. *Logika* rozvrhuje existenci do jejích jednotlivých stavů, *příroda* o sobě je jsoucno ve své kvalitě živé a neživé existence, *duch* je vědomí, které ví o sobě samém a z oněch předchozích dvou se vyděluje autonomním způsobem bytí. Člověk je tedy *bytím o sobě, existencí o sobě* a *vědomím o sobě*; nahlížený jako čistý subjekt.

§19. SVĚT JE MOJE PŘEDSTAVA

Celé devatenácté století by šlo nazvat jako *„proces subjektivizace*". *Arthur Schopenhauer* zvoláním svého hesla v nadpise tohoto paragrafu, podpořil budoucí psychoanalytiky. Jestliže *svět je moje představa*, pak to rovněž znamená, že jest pouze na našem subjektu, jak se nám svět bude jevit. To, že má člověk smyslové vnímání a logické usuzování ještě neznamená, že je schopen objektivně platného poznání. Jeho logika může být totiž stejně tak jen přizpůsobením pravidel vyvozování podle toho, kterým smyslově přicházejícím dojmům poskytne takovou míru důležitosti, aby z nich vyvozoval následně existenci v míře toho, *„co jest*". V tomto ohledu *Schopenhauer* zpochybňuje apriorní pravidla poznání a dovozuje, že vedle *světa jako mé představy* je zde ještě druhá část celého problému, a tou je *moje vůle*. Ta se přichytává pouze toho, co ji zaujme, a na čem moje vnímající schopnost, něčím se zabývat uvízne, a bude dál tuto vůli provokovat zájmem o poznání samo. Významně zde *A*. *Schopenhauer* nahrává přicházející psychoanalýse. *Freud* totiž za jeden ze základních fenoménů vnímání považuje vědomím neovladatelné a do nevědomí odsunuté komplexy počitků a celých sebezkušenostních útvarů, které všechny dohromady, jako neřešené konflikty, ovládají motivační aparát z něhož vychází důvody, kterými si člověk objasňuje své jednání. Toto: *objasňuje* je však mnohdy naplňováno všelijakými pocity nejistot, nespokojenosti, marnosti, smutkem, vyprázdněnosti, až depresí nebo nutkavým jednáním. Ze *Schopenhauerovy filosofie existence* lze tedy vcelku snadno přecházet do sfér *psychologie existence*. Ta jako moje představa může tedy zahrnovat jakous-takous schopnost reflexe skutečnosti samé jako počitky, nebo se může demonstrovat jako nekonečná řada pohnutek často provázaných emocemi, vycházejícími z nevědomí.

§20. VĚČNÝ NÁVRAT TÉHOŽ, PŘEHODNOCENÍ VŠECH HODNOT, VŮLE K MOCI

Řekli jsme si, že filosofie je převracení jistot ve svůj opak. *Friedrich Nietzsche* tomuto tématu dává v moderních dějinách myšlení trnovou korunu. Vystupuje proti všemu a proti všem. Poukazuje na nesmiřitelnost minulosti a přítomnosti, a aby toho nebylo málo, volá *Nadčlověka* k zjednání pořádku. Kdo je tento *Nadčlověk, Zarathustra*? Je to nitro každého z nás. To my se musíme postarat o to, aby se v nás nehromadila pýcha z přítomných jistot a neodvíjela snaha o popření všeho minulého. Jak tedy *přehodnocovat všechny hodnoty*? Stačí se neobávat nezávislosti na všem minulém. Proč se ovšem toto přehodnocování všech hodnot neděje jednoduše? Protože všemu vládne věčný návrat téhož. Máme mít dojem, že jsme dosáhli vrcholu lidství. Proč ne?! Jen jsme opoměli, že čas běží dál a jsme jen stupněm, zastávkou na cestě bohaté na svůj obsah. Ale, kdo je tím, kdo roste a rozpíná se tu, člověk! Jeho dílem se něco utváří a něco jiného umírá. Jako výsledek přichází od *Nietzscheho* věta: *„Poušť roste*". Touto pouští je naše nitro, stejně jako svět, který zaplavujeme lascivnostmi. Mrtvá existence se vyznačuje úbytkem tvořivosti a vyzdvihováním morální pokleslosti. A jak je to s náší duší? Ta se toho všeho účastní jako první z prvních. Je to ona, kdo určuje, co jest a co není, je to ona, kdo říká, co je existence. Jak? Například tím, že podléhá všeobecné marnivosti. Ale stejně tak všelijakým svodům slabosti. Rozvojem úzkosti, deprese, obsesemi, somatizacím a jiným, dále již akceptovaným způsobům neschopnosti, vyrovnávat se s existencí jako takovou. Člověk sedí na pařezu, opuštěn a nevěda, že jeho pláč je dávno vyslyšen. V trpělivém přemáhání všeho, co se staví do cesty. Radost je odměna za pochopení, že cesta existuje a je existencí samou.

§21. EXISTENCI LZE VYKAZOVAT POUZE MĚŘENÍM

Idealismus bylo možné potlačit pouze výsledky exaktních věd. Hledání objektivně platné metody bylo člověku před nosem. Pouze technická vybavenost, která neměla dostatečné nástroje, tomu všemu bránila. Už mikroskop a dalekohled v minulosti značně zpochybnili mnohé výsledky filosofických domněnek, které se chtěly stát věčnými pravdami. Vystoupením *Augusta Comta* a vytvořením tak zvaně *pozitivistické filosofie* v polovině devatenáctého století, se mnohé začíná měnit. Celá existence je strukturována nikoli na smyslově zachytávané oblasti zájmu, ale na celé vědecké disciplíny. *Matematika, astronomie, geometrie, chemie, biologie, sociologie* jsou těmito základními disciplínami, na které se poutá hlavní pozornost. Z jejich provázaností se přistupuje rovněž k poznání člověka. Jestliže lze mnohé psychické pochody sledovat na základě nervového napětí, které mezi vzruchem a útlumem zprostředkovává do mozku vedoucí impulsy z vnějšího prostředí, svitla neurologům a psychiatrům naděje, že bude možné podobným způsobem možné měřit i pohyb vědomí. Takto odvážně se nakonec psychologie pouští do zkoumání lidského mozku. A výsledky se dostavovaly v překvapivě velké míře. Mozek je měřitelný orgán elektrodami a galvanickými přístroji. Je možné zjišťovat průběhy nervových napětí v celých nervových okruzích a postupně docházet k závěrům o léčebných postupech, ovlivňujících funkce mozku. Existence se zásadně mění. Duševní poruchy jsou ve svém působení na kognitivní funkce rozpoznávány jako falsifikátory. Jinak ji vnímá schizofrenik, jinak depresivní pacient, jinak alzheimerik nebo jedinec s hraniční poruchou osobnosti. Existence a přijímání její reálnosti tedy vyplývá z nálady a poškození kognitivních funcí. *Přichází čas psychodiagnós*.

§22. PSYCHOLOGIE EXISTENCE V PŘÍTOMNOSTI

Téma v nadpise by bylo možné rozdělit na tři ohraničené části: ***1.*** *bytí a existence v systémech filosofické antropologie a* ***2.*** *bytí a existence v zážitkové psychologii*. Spojením obou vzniká pak třetí verze přístupu k danému tématu, a to oslovením: ***3.*** *jak psychologie existence souvisí s duševními poruchami, dále s vlastní diagnostikou a možnostmi jejich klasifikace*. Samostatným vstupem do tématu je potom široce rozvětvená: *sociální psychologie* zahrnující prvořadě zejména, vzhledem k současným společenským nárokům, rovněž interkulturní psychologii. Existence nadto představuje evidenci faktu, že se člověk vyskytuje, že jest (bytí – ontologie), že se jeho existence odehrává jako souvislá řada událostí (existence o sobě), potom také v tom ohledu, že je člověk a jeho existence vzájemnou prolnutostí potřeb (zážitková psychologie) a konečně je existence člověka také pohybem v úhrnu nepředvídatelných sociálních nároků a okolností (interkulturní psychologie). Co se třetího bodu týče, má ve svém obsahu zejména etiologické komponenty. Tedy, nutnost sledovat, která podnětová pole se dají považovat za skutečné spouštěče duševních poruch a v jaké významové provázanosti souvisí s nárůstem psychiatrických onemocnění?

Samozřejmě, že se uvedená témata týkají spojeného a následně rozděleného vývoje dějin filosofie a dějin psychologie. V nedávné době *Sigmunda Freuda* se filosofie a psychologie držely ještě za ruce. Filosofie interpretovala teorie poznání, psychologie postupně odhalovala kognitivní funkce a významnou úlohu nevědomí. Stále tak zůstávala nezodpovězená otázka: *Kdo je člověk?* Je pouze svou existencí, projevující živočišné bytí, je to tvor boží, nebo osobnost se svými zvláštnostmi, kterou je zapotřebí svrchovaně respektovat, velké dítě?

To, co *existenci* jako takové *Sigmund Freud* nabídl byla zvláštní pochybnost o racionálních možnostech bytí člověka. Z toho, co pozitivistická filosofie chtěla poskytnout, a sice, že všechno lze vysvětlit exaktní vědou, se vyslovením o funkci *nevědomí* v psychoanalýse náhle stala jedna velká pochybnost. Vědecké poznání je možná řízeno matematickými a jinými oborovými postupy, ale život člověka, sám o sobě, je vyslovením funkce nevědomí, a jeho dopadem na motivy jednání, iracionální. *Psychologie existence zpochybnila filosofii existence!*

Člověk má rád existenci pod kontrolou. Paradoxně ovšem v okamžiku, kdy je mu poskytnuta možnost tuto kontrolu ztratit, je ochoten tam, kde se objeví nejasnosti, *popisovat* naopak vždy zaručené důkazy o opaku. Takto se v moderní době hlásí o slovo alternativní přístupy. Čím méně si je exaktní věda jistá svými výsledky, o to lépe se žije esoterice, magii, theosofii, spiritualismu a pochybným náboženským či jiným, rádoby duchovně zaměřeným spolkům.

Nevědomí by však nemělo být, pro tyto *hlasatele pravd*, samovolně spouštěcí knoflík. Jde o reálně existující oblast vnitřní části mozku, která zahrnuje *limbický systém* a, tak zvané - *septum*. Je to rezervoár neřešených konfliktů a jiných, do široké paměti o zkušenostech s existencí uváděných, fysicky zažitých okolností.

Tato skutečnost zásadně mění pohled na existenci. Jde o zcela nový prvek. Otázka totiž může znít takto: *Je evidence naší existence výsledkem smyslového vnímání, nebo se jedná o z nevědomí vycházející impulz, který byl smyslovému vnímání pouze podnětem?* Takže na co, vzhledem k tomu, co nazýváme existencí, ve skutečnosti člověk reaguje, na smyslové podněty nebo z jejich popudu na nevědomé motivy? Pro Freuda, Junga, Adlera a další, psychoanalyticky zaměřené odborníky je věc jasná. *Reagujeme na asociační vztahy mezi zážitky!*

Tyto asociační vztahy mezi zážitky jsou následně tím, co je považováno za existenci samu. Celá věc se nápadně podobá *Berkeleyho* a *Humově sensualismu*. V každodenním životě se obracíme k existenci na základě evidence potřeb a prostředků k jejich naplnění. Tato každodenní nutnost, postatrat se o sebe, nás rovněž udržuje v kontaktu s realitou, o níž, proto nemáme zapotřebí jakkoli pochybovat. V průběhu duševní nemoci se ovšem pohled na existenci komplikuje. Jednak vlivem buď *vyšší asociovanosti podnětů*, které jsou provazovány často okolnostmi, jež potom jednoduše neexistují, nebo *vlivem pocitu prázdnoty a tím i rezistence na jakékoli podněty reagovat*. Východní filosofie z takových postojů udělala celé systémy: *buddhismus* příklonem k *šunjatě*, tj. *prázdnotě*, která se holedbá nepotřebností na cokoli reagovat a tím se chápat být povolána k vyšší transcendenci ducha, nebo jako například většina *hinduistických* systémů, vystupovat zde s potřebnou dávkou zájmu po poznání, které aktivním přístupem k životu zdůvodňuje jeho smysluplnost pro život sám. Takže *být znamená být vnímán (Berkeley)*, jinými slovy, existence je ve vědomí udržovaná evidence toho, co nám minulé zážitky byly schopny zprostředkovat a my si je můžeme vnitřním pohledem, sebereflexí kdykoli vyvolat a představit, popřípadě, *Humovo* stanovisko v aplikaci**:** *všechna pravda je zvyk, který ukládáme do paměti, abychom si ji mohli ve vhodnou chvíli znovuvybavit a jednat účelně vzhledem k nastalým okolnostem*. I přes pozdější pozitivistický vliv na psychoanalyticky interpretovanou teorii poznání, tyto kontexty v pohledu na existenci zůstavají v dílčích momentech psychických pochodů, platné.

Psychologie existence je tématem na pochodu. Bude se vždy odvíjet od toho, jaké bude paradigma doby. Naše paradigma je: *sociální existence v souvislostech*.

ZÁVĚR

Předkládaný text jsem sestavil z historicko filosofických tezí, kterými jsem měl záměr upozornit na přímou provázanost psychologie s filosofií. Ani dnes se psychologie nemůže obejít bez filosofie. Co je však zjevné, filosofie psychologii k ničemu nepotřebuje! Je sama natolik zaměstnávána kognitivními tématy z nichž dokáže vyvozovat bohatost duševního života člověka, že se například v díle *Martina Heideggera* její obsah projasňuje tak dalece, že si může dovolit vytvářet vlastní psychoterapeutické náhledy a postupy, jako je například *daseinsanalýsa* nebo *logoterapie*. Tato skutečnost mluví tedy za vše. Na straně druhé, pokud se psychologie snaží o filosofii, v samé podstatě to nelze. Filosofie klade otázky a psychologie, už svým založením chce odpovídat na to, co lidská duše, duševní život a všechny další souvislosti s ní spojené znamenají. Konečně v psychologii se existence utváří podle kritérií duševního života a sebereflexe, kdežto ve filosofii je k exitenci přistupováno tak, že je (tato existence), již samozřejmým předpokladem bytí. Odtud je potom zřejmé, proč se dialog mezi filosofií a psychologií nedaří dlouhodobě udržet v dostečné pozornosti jedné směrem k druhé. Je to právě proto, že ve filosofii se proces poznání existence opírá o samozřejmost kognitivních funkcí, kdežto psychologie tyto kognitivní funkce často dehonestuje například důkazy o nehodnověrnosti smyslového vnímání tím, že donekonečna předkládá nejrůznější zejména vizuální paradoxy. Jenže, takto věc určitě nestojí! Paradox vnímání tvarů nebo geometricky uzpůsobeného prostoru, nejrůznějším vyobrazením, které má demonstrovat opak toho, co jinak v reálném světě existuje jako funkční věc (chody, které nikam nevedou a žádnou výšku nepreferují), nemůže popřít skutečnost, ale jen nadhodit *nedokonalost smyslového vnímání, která je tu racionálně pochopena*.

Doporučená literatura:

1. Störig, *Malé dějiny filosofie*.
2. Plháková, *Dějiny psychologie*.
3. Fialová, *Medicína v kontextu západního myšlení*.
4. Rüeg, *Mozek, duše, tělo*.
5. Hegel, *Fenomenologie ducha*.
6. Locke, *Esej o lidském chápání*.
7. Maurice-Merleau Ponty, *Fenomenologie vnímání*.
8. Heidegger, *Bytí a čas*.
9. Freud, *Přednášky k úvodu do psychoanalýsy*.
10. Yalom, *Existenciální psychoterapie*.

Bůh je jen doměnka, která se člověku zásadně nevyplácí,
protože dílem představy o jeho existenci
stále jen na něco čeká

Poznámky

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

..

Poznámky

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Poznámky

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Poznámky

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Poznámky

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Poznámky

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

© Jiří Adamec

PSYCHOLOGIE EXISTENCE

Adamec Jiří - Filosofický seminář - Katedra teorie
2022
A6, 100 výtisků

IČ 105-48-629/144